

ABAY QUNONBOYEV – QOZOQ XALQINING SERQIRRA IJODKORI

Eshchanova Gavhar Otajonovna

*Filologiya fanlari nomzodi,
Urganch davlat pedagoika instituti dotsenti*

Atajonova Anorgul Jumaniyazovna

*Filologiya fanlari nomzodi,
Urganch davlat pedagoika instituti dotsenti*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15272200>

Annotatsiya: *ushbu maqolada buyuk qozoq shoiri, oqini, ma'rifatparvar, qozoq madaniyatining asoschisi, xalqlar do'stligining kuychisi Abay Qunonboyevning she'rlari, unda ilgari surilgan g'oyalar, badiiy mahorati masalalari yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *Abay, qozoq, qozoq adabiyoti, she'r. o'lan, oqin, Abayshunoslik.*

Аннотация: *в данной статье рассматриваются стихи великого казахского поэта, акына, просветителя, основателя казахской культуры, воспевателя дружбы народов Абая Кунанбаева, идеи, выдвинутые в них, а также вопросы его художественного мастерства.*

Ключевые слова: *Абай, казах, казахская литература, стихотворение, өлең, акын, абаеведение.*

Annotation: *This article explores the poems of the great Kazakh poet, akyn, educator, founder of Kazakh culture, and advocate of interethnic friendship, Abai Qunanbaiuly. It discusses the ideas presented in his works and issues related to his artistic mastery.*

Key words: *Abai, Kazakh, Kazakh literature, poet, өлең, акын, Abai studies.*

Abay Qunonboyev nafaqat qozoq, balki butun Markaziy Osiyo xalqlarining buyuk mutafakkiri, qozoq madaniyatining asoschisi deyilsa, mubolag'a bo'lmaydi. Abay nafaqat shor balki qo'liga do'mbirasini olib xalq dardini kuylagan taniqli oqin hamdir.

Abayning she'riy ijodi shoir qirq yoshlarga yetganda, ya'ni 1886 – yilda, “kun chiqish bilan kun botishning farqini bilgandan keyin rivojlandi [1, b – 8]. Bungacha u faqat she'r yozishga yengil – yelpi ish sifatida qaragan. Yozgan she'rlarini “Ko'kboy yozgan she'r” deb aytib yurgan. O'sha paytda u tashqi hayotni ma'nosiz hayot deb tushungan. Ammo shoir qalbida o'z xalqining ayanchli taqdiriga achinish dardi bor di. Qalbidagi bu mungli dardini xalqiga va yoshlarga yetkazib berishda shoirning asosiy quroli she'r, o'lan bo'ldi.

O'lan- so'zning poshshosi, so'z sarasi,

Qiyindan qiyiltirar er donosi.

Tilga yengil, yurakka iliq tegib,

Tep – tekis, silliq kelsin aylanasi.
O'langa ishqimiz bor qadim choqdin,
Lekin qanday naf bo 'lar maqtanmoqdin.
Ichi zar,sirti kumush so'z yaxshisin,
Kelishtirar kim ham bor mo'l qozoqdin? [1.b.-10]

Dunyoning nobopligi, elning soddaligi, yurtning obod emasligi shoirning ko'nglini vayron etib, yuragini o'rtaydi. Bu hol uni adoqsiz azoblar, ruhiy qiynoqlar qa'riga otadi. Ijodkorning ilojsiz holati iste'dodning qudrati, otashin ilhomning kuchi bilan bitilgan “Yoshlik chog'dan bilim izlab yugurmadim”, “Qaridik, g'amga botdik”, “Sakkiz oyoq”, “Yoz”, “Yigitlar, o'yin arzon, kulgi qimmat”, “Ko'klam”, “Kuz”, “Suluvlar sarasi”, “Talay so'z bundan burun ko'p qimmat”, “Yuragim mening qirq yamoq” [2.b.144] kabi she'rlar va ulardagi go'zal misralar kishini o'ylashga majbur etadi.

Yuragim mening qirq yamoq,
Xiyonatchil dunyodan.
Qanday qolsin omon-sog'?'
Zarba esa har nedan [1, b.-16].

Abay so'zning qudratiga, estetik va ma'naviy imkoniyatlariga kuchli ishonch bilan qarar edi. Shuning uchun ham u “ko'rmak so'z va uning ijodkori shoir zimmasiga ulkan ma'naviy vazifa yuklaydi,” [3,b.- 28]-deb biladi. Shoir she'rlaridan birining “Ulkan-so'zning podshosi, so'z sarasi” deb boshlanishi ham bejiz emas. O'z vaqtida aytilgan ta'sirchan so'z o'zaro yovlashgan, dovlashgan elni to'g'ri yo'lga boshlashi mumkin, deb bilgan Abay “uxlab yotgan yurakni she'r uyg'otar” der ekan, buning haqligiga ishonadi. Chunki she'r insonning sodiq sherigi, tug'ilganidan o'lguncha u bilan birga bo'ladi. “Tug'ilsang, umr eshigin ochar o'lan, o'lanman yer qo'yniga kirar tanang. Umrning bor qizig'i o'lan bilan ekanin bilasan gar sal o'ylasang”, deya shoir she'riyatning inson hayotidagi o'rni g'oyat o'rinli va ta'sirligini ko'rsatib beradi.

Abay qozoq she'riyatiga yangi epkinlar kiritish bilan kifoyalanmay, ta'kidlaganimizdek, yozma adabiyotda mutlaqo bo'lmagan yangiliklarga ham asos soldi. Jumladan, “Iskandar Mas'ud” va “Azim hikoyasi” deb nomlangan dostonlar yaratadi. Ularda so'fiyona fikrlovchi Abay insonning komillikka erishmog'i uchun zarur bo'lgan eng muhim ma'naviy sifatlarni aks ettiradi.

O'z she'rlarida tabiat - peyzaj tasviri yaratishda Abayning o'ta kuchli iste'dod egasi ekanligini ko'rish mumkin. Masalan:

Turnalar to‘p – to‘p uchar,
Sarboni bor karvonni boshlamoqqa.
Qay ovulg‘a bormagin, g‘ussa to‘liq,
El izillab chopadi tog‘dan toqqa.[3,b.- 38]

Yuqorida keltirganimiz, parchadan ko‘rinadiki, xassos shoir tabiatni inson ko‘zi, uning sezimlari, turmush tarzi, orzu – armonlari fonida ko‘radi.

E’tiborli tomoni shundaki, Abay insonparvar shoir bo‘lish bilan bir qatorda, iste’dodli bastakor ham bo‘lgan. U qozoq xalq kuylarini sevar, uni mahorat bilan ijro etar edi. U qo‘shiq haqida deydi:

Yuragimni timdalar,
Qo‘shiq bilan shirin kuy.
Ko‘nglimga turli o‘y solar,
Qo‘shiq suysang, mencha suy -

deydi.

Abay o‘zining bir qancha she’rlariga xalq kuylarini bastaladi. Shu bilan bir qatorda shoirning o‘zi ham bir qancha go‘zal kuylar yaratgan. Undan meros qolgan 26 ta kuyayni kunda ham qozoq teatrlari san’atkorlari repertuaridan tushmay kelyapti.

Binobarin, Abay Qunonboyev o‘zidan “so‘z orasini bulg‘amay, saralab”, “tilga yengil, yurakka iliq tegadigan“ qilib yozilgan “ichi oltin, sirti kumush”, o‘lmaydigan she’rlar qoldirdi. Shoir “yuragida o‘ti bor, tili shirin avlodning” dilida va tilida yashaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abay. Tanlangan asarlar. Nashrga tayyorlovchi N. Fozilov. – Toshkent, 2009, bet- 8; 10; 16.
2. Qo‘nayev D. Элеменин Эуезови. Алматы – Санат, 1997, стр.144.
3. Qazipgi Abaitanudyn ozekti maseseleleri. Алматы – Ғылым. 2005, бет.- 28-38